

Datum
2025-10-23Vår referens
JLs.remissvar@regeringskansliet.se
kopia till s.sof@regeringskansliet.se

Remissvar Hem för barn och unga För en trygg säker och meningsfull vård (SOU 2025:84)

Vårdföretagarna har beretts tillfälle att lämna remissvar på betänkandet Hem för barn och unga För en trygg säker och meningsfull vård (SOU 2025:84).

Inledning

Vårdföretagarna är en arbetsgivar- och branschorganisation för privat och idéburen vård och omsorg. Vårdföretagarna har cirka 1 900 medlemsföretag med drygt 115 000 årsanställda som bedriver vård och omsorg i hela Sverige. Bland medlemmarna finns såväl större som mindre aktörer representerade och alla omfattas av kollektivavtal.

I Sverige bedrivs åtta av tio hem för vård eller boende (HVB) för barn och unga i privat regi. Den privatdrivna individ- och familjeomsorgen spelar därmed en avgörande roll för att barn och unga ska få det stöd och den behandling de behöver.

Vårdföretagarnas synpunkter begränsas till de delar av betänkandet som bedöms ha direkt påverkan på medlemsföretagens verksamhet och därmed påverka barn och unga i dessa verksamheter på ett negativt sätt för att förslagen inte är tillräckliga eller ändamålsenliga.

Vårdföretagarna vill lämna följande synpunkter på utredningens förslag.

Övergripande synpunkter

Vårdföretagarna välkomnar utredningens övergripande förslag om en tydligare differentiering och utformning samt ett tydligare innehåll för den nya placeringsformen HBU. Dessa förslag kan bidra till ökad kvalitet och trygghet i vården av barn och unga. Utredningen föreslår att den nya placeringsformen ersätter dagens HVB för barn och unga och ges en tydligare reglering av ansvar, mandat och befogenheter. En sådan förändring är avgörande för att möta samhällsutvecklingen och skapa stabila och trygga vårdmiljöer för barn och unga.

Specifika synpunkter lämnas i huvudsak avseende de kapitel som avser differentiering och utformning av verksamheter, befogenheter, tillstånd och tillsyn samt övergångsregler.

Vårdföretagarna avstår från att kommentera utredningens konsekvensanalys och kostnadsberäkningar i detalj, men konstaterar att dessa behöver utredas vidare. Utredningens förslag innebär en väsentlig ambitionshöjning för institutionsvården av barn och unga. Det är därför avgörande att politiken säkerställer en långsiktigt hållbar finansiering, så att barns och ungas behov inte riskerar att åsidosättas på grund av ekonomiska överväganden i landets kommuner.

Specifika synpunkter på utredningens förslag

Vårdens differentiering, utformning och innehåll

Vårdföretagarna välkomnar utredningens förslag och resonemang om att hem för barn och unga bör differentieras så att viktiga vårdperspektiv kan tillgodoses samt att barn med komplexa och föränderliga behov ska få vård anpassad efter sina individuella behov utan att behöva flytta på grund av snäva avgränsningar av hemmet eller dess inriktning.

Differentiering av hem för barn och unga samt utformande av verksamhet och enhet

Utredningen föreslår att det införs nya regler i socialtjänstförordningen som innebär att vårdmiljön på hem för barn och unga ska vara anpassad efter de placerade individernas behov och ålder. Ett hem kan bestå av upp till tre enheter, som kan vara separata eller ha gemensamma utrymmen. En föreståndare får ansvara för högst tre enheter samtidigt och samma begränsning gäller för den som ersätter föreståndaren.

Vårdföretagarna är i grunden positiva till förslaget att en föreståndare ska kunna ansvara för tre enheter inom ramen för ett tillstånd men önskar att förslagen tydliggörs. Det bör tydligt framgå om bestämmelsen avser tre enheter inom ett och samma tillstånd eller om den även kan omfatta tre separata tillstånd. Vidare är frågan om geografisk närhet mellan enheterna central. För att undvika otydlighet och varierande tillämpning bör det definieras hur långt ifrån varandra enheterna får vara belägna för att omfattas av samma tillstånd. En riktlinje kan exempelvis vara att avståndet inte får överstiga en timmes bilväg.

Det är även nödvändigt att klargöra om en föreståndare kan ansvara för flera enheter med olika inriktningar. Om sådana förutsättningar inte tydliggörs finns en risk för att Inspektionen för vård och omsorg, IVO, ges ett alltför omfattande tolkningsutrymme, vilket kan skapa osäkerhet vid tillståndsprövning.

Ett otydligt regelverk riskerar att leda till att det krävs separata tillstånd och därmed olika föreståndare för enheter som i praktiken skulle kunna samordnas. Detta skulle medföra negativa konsekvenser för planering, drift och resurseffektivitet.

En central fråga är om till exempel en trappuppgång med 18 lägenheter kan delas upp i tre enheter med sex lägenheter vardera, eller om IVO kommer att tolka bestämmelsen så att ett helt trapphus endast kan utgöra en gemensam enhet och därmed omfatta maximalt sex lägenheter. En sådan snäv tolkning skulle innebära stora svårigheter för befintliga välfungerande verksamheter. En sådan begränsning riskerar kraftigt fördyra driften av dessa verksamheter och därmed hota en verksamhetsform som i dag både fungerar väl och svarar mot samhällets behov av flexibla och individuellt anpassade lösningar.

Om åldersgränser och åldersintervall

Vårdföretagarna tillstyrker förslaget om att HBU-verksamheter ska ha ett åldersspann om maximalt tre år, med möjlighet till undantag om sex månader före samt efter det angivna intervallet. Det är en rimlig avvägning mellan behovet av åldershomogena grupper och den flexibilitet som ibland krävs i praktiken. Samtidigt vill Vårdföretagarna understryka vikten av att det tydligt framgår vem som ansvarar för att bedöma barnets bästa i de fall där undantag från åldersspannet blir aktuellt. Det bör klargöras om det är socialnämnden, verksamheten eller IVO som har det yttersta tolkningsföreträdet. Det finns en överhängande risk att begreppet "barnets bästa" blir föremål för olika tolkningar, vilket kan leda till rättsosäkerhet och ojämlig tillämpning.

Bemannings omfattning

Utredningen föreslår en reglering i socialtjänstförordningen om att en enhet vid ett hem för barn och unga ska ha tillräcklig bemanning för att tillgodose behoven av vård hos de barn och unga som vårdas och för att säkerställa en trygg och säker vård. Vidare föreslås att enheten ska vara bemannad dygnet runt. Det ska dessutom finnas ytterligare personal tillgänglig som kan infinna sig utan oskäligt dröjsmål.

Vårdföretagarna tillstyrker förslaget om att det ska finnas en tillräcklig bemanning samt alltid ska finnas minst en medarbetare i tjänst under natten. Det är en grundläggande förutsättning för trygghet och säkerhet för de placerade barnen.

Vårdföretagarna avstyrker förslaget om att ytterligare personal ska kunna infinna sig utan oskäligt dröjsmål. Utredningen menar att ytterligare medarbetare ska kunna infinna sig inom några minuter. För de enheter som inte är samlokaliserade med andra HBU innebär förslaget i praktiken en dubbelbemanning under natten, ökat antal placerade eller deras vårdbehov. Förslaget skulle innebära betydande kostnadsökningar och praktiska svårigheter för många verksamheter – utan att det nödvändigtvis leder till ökad kvalitet.

Förebyggande arbete, befogenheter och andra åtgärder för en trygg och säker vård

Vårdföretagarna välkomnar utredningens resonemang och förslag om barnets och den unges bästa och delaktighet, vikten av förebyggande åtgärder för att minska behovet av befogenheter, proportionalitetsprincipen samt införande av en ny lag om befogenheter oavsett placeringsgrund (SoL eller LVU), kapitel 9.1 till och med 9.5.

Underrättelse- och dokumentationsskyldighet avseende fysiska ingripanden

Utredningen föreslår att föreståndaren ska rapportera fysiska ingripanden till socialnämnden och IVO utan dröjsmål. Föreståndaren ska även erbjuda barnet eller den unge ett uppföljande samtal när ett fysiskt ingripande skett samt journalföra ingripandet.

Vårdföretagarna avstyrker delar av utredningens förslag och lämnar följande synpunkter.

Utredningen lämnar inga förslag på författningsändringar som tydliggör verksamhetens eller personalens ansvar och handlingsutrymme för fysiskt ingripande, annat än rapporterings- och dokumentationsskyldighet. Nuvarande otydlighet skapar en ohållbar situation där personalen inte vågar ingripa och förhindra att barn och unga skadar sig själva eller varandra.

Utredningen konstaterar att *"personalen får agera eller ingripa fysiskt inom ramen för det dagliga omsorgs- och tillsynsansvaret enligt FB samt inom ramen för nödrätten och nödvärnsrätten"*. IVO gör en annan tolkning av gällande rätt vilket lett fram till dagens situation. Utan författningsändringar kommer rättsosäkerheten bestå och verksamheter riskera att inte kunna upprätthålla en trygg och säker miljö.

Frågan om fysiska ingripanden har nyligen setts över inom skolan. *"På skolans område finns sedan 2022 en befogenhet för skolpersonal reglerad i 5 kap. 6 § skollagen (2010:800) att ingripa fysiskt för att avvärja våld, kränkningar eller andra ordningsstörningar."* Vårdföretagarna anser att utredningen borde lagt fram ett motsvarande förslag.

Vidare måste begreppet *fysiska ingripanden* tydliggöras. Vårdföretagarna ställer sig bakom utredningens förslag om att fysiska ingripanden ska rapporteras till Socialnämnden samt journalföras, men avstyrker förslaget om att dessa även ska rapporteras till IVO *utan dröjsmål*. De fysiska ingripandena bör i stället omfattas av frekvenstillsynen, i linje med utredningens förslag i avsnitt 10.5.2.

Vårdföretagarna tillstyrker förslaget om att barnet eller den unge skall erbjudas ett uppföljande samtal efter ett fysiskt ingripande.

Befogenheter för socialnämnden

Utredningen föreslår att socialnämnden får besluta om regelbunden provtagning för kontroll av nykterhet och drogfrihet samt begränsning av elektronisk kommunikation. Beslutet får gälla högst 30 dagar och för dem med LVU som placeringsgrund, utan särskiljning mellan §2-och §3-placeringsbeslut. Socialnämndens mandat att delegera befogenheter gäller inte med SoL som placeringsgrund. Verksamheten är skyldig att följa nämndens beslut.

Vårdföretagarna välkomnar utredningens förslag om tydlig fördelning av ansvar och mandat mellan socialnämnden respektive den enskilda verksamheten.

Vårdföretagarna avstyrker förslaget om 30 dagars tidsbegränsade beslut samt att befogenheterna endast omfattar barn och unga med LVU som placeringsgrund. Det är sällan behovet av tydlig gränssättning upphör efter 30 dagar och det finns en överhängande risk att behoven kvarstår. Beslut måste kunna förnyas eller förlängas av socialnämnden efter ny riskbedömning, utan dröjsmål.

Utredningen anser att befogenheterna inte kan tillämpas vid frivilliga placeringar enligt SoL. Vårdföretagarna delar bedömningen men framhåller att behoven ofta är likartade, oavsett placeringsgrund. För de ungdomar som är eller blir placerade enligt SoL, i väntan på LVU, blir det särskilt utmanande.

Befogenheter för föreståndare

Utredningen föreslår att en föreståndare, eller en av föreståndaren utsedd person som uppfyller de utbildningskrav som gäller för föreståndare, vid hem för barn och unga ska besluta om och ansvara för genomförandet av inskränkande åtgärder. Detta gäller både vid kommunala och privata hem för barn och unga. Ingen åtskillnad görs mellan så kallade generella respektive specialiserade hem. Oavsett om vården sker frivilligt enligt SoL eller med LVU som placeringsgrund ska föreståndaren kunna besluta om följande åtgärder: Omhändertagande av otillåtna föremål (t.ex. droger, vapen, mobiltelefoner), kroppsvisitation (ej kroppsbesiktning), rumsvisitation samt uppmaning till provtagning.

Föreståndaren ska utan dröjsmål underrätta socialnämnden efter ett verkställt beslut om kroppsvisitation, rumsvisitation eller uppmaning till provtagning vid misstanke om påverkan enligt lagen med särskilda bestämmelser för vård vid hem för barn och unga. Vid rums- eller kroppsvisitation ska två medarbetare närvara.

Vårdföretagarna tillstyrker utredningens förslag med ett tillägg: Föreståndares möjlighet att delegera beslutsmandat till annan person med motsvarande utbildning som krävs för föreståndare behöver förtydligas. Det är av yttersta vikt att kunna utse fler än en person – särskilt för att hantera situationer nattetid.

Tillstånd och tillsyn

Vårdföretagarna välkomnar utredningens förslag om en mer gedigen tillståndsprövning bestående av bland annat verksamhetsbesök och intervjuer med sökande part. Förslagen om att låta staten ta omställningskostnader för att söka nya tillstånd enligt HBU välkomnas, likaså förslagen om att minska och differentiera kostnader för mindre ändringsansökningar efter att reformen trätt i kraft, som exempelvis åldersspann för målgrupp.

Ett tillstånd för hem för barn och unga ska vara tidsbegränsat

Utredningen föreslår att ett tillstånd för att bedriva verksamhet i form av hem för barn och unga ska vara tidsbegränsat. Tillståndet ska gälla för en period om fem år i taget och giltighetstiden framgå i tillståndsbeviset. Detta ska regleras i socialtjänstförordningen.

Vårdföretagarna avstyrker förslaget. Tillståndet bör gälla tills vidare, på samma sätt som inom den övriga omsorgen. Ett tidsbegränsat tillstånd på fem år riskerar att hämma nödvändiga investeringar i ändamålsenliga lokaler och försvåra en hållbar kompetensförsörjning. Kvalitet, kontinuitet och trygghet kräver långsiktiga villkor.

Ansökan om tillstånd och anmälningsplikt för hem för barn och unga

Utredningen föreslår en tydligare reglering av innehållet för ansökan om tillstånd (företag) samt anmälan (kommuner).

Vårdföretagarna avstyrker förslaget om fortsatt anmälningsplikt för kommuner. Tillståndsplikten bör vara utförarneutral för att säkerställa likvärdig vårdkvalitet.

Vårdföretagarna avstyrker även förslaget om att antalet *planerade årsarbetskrafter* skall anges i tillståndsansökan. Antalet årsarbetskrafter måste kunna anpassas efter antal placeringar och vårdtyngd, särskilt vid omställningen av befintliga HVB till HBU, liksom vid uppstart av nya verksamheter. Se utredningens motsvarande förslag om vad IVO ska genomföra tillsyn av, kapitel 10.5.2.

Förslaget om att uppge personalens utbildning och erfarenhet vid ansökan får anses överflödigt då detta reglerats i den nya socialtjänstförordningen 2025:468. Den skrivningen bör därför utgå.

Verkställighet av beslut om återkallelse av tillstånd för hem för barn och unga

Utredningen föreslår att IVO:s beslut om att återkalla ett tillstånd eller tills vidare förbjuda en verksamhet ska gälla omedelbart, om inte IVO uttryckligen beslutar något annat. Redan i dag gäller sådana beslut direkt, men möjligheten att skjuta upp verkställigheten ligger hos den domstol som prövar ett överklagande.

Vårdföretagarna tillstyrker i huvudsak utredningens förslag men vill framföra att ett sådant ingripande myndighetsbeslut alltid måste ske utifrån barnets bästa för att undvika bristfälliga och förhastade omplaceringar.

Frekvenstillsyn av hem för barn och unga

Utredningen föreslår att IVO:s tillsyn över hem för barn och unga ska omfatta regelbundna inspektioner minst två gånger per år. Hälften av inspektionerna ska vara oanmälda, om det inte föreligger skäl att besluta annorlunda. Vid en förannmäld inspektion ska IVO samtala med de barn och unga som samtycker till det.

Vårdföretagarna har länge framfört att myndigheten behöver genomföra fler fysiska tillsynsbesök i stället för att förlita sig på skriftväxling – och att dessa besök med fördel kan ske oanmält. Däremot är en reglering av minst två inspektioner inte ändamålsenlig och Vårdföretagarna avstyrker därför förslaget. Tillsynsmyndigheten borde själva tillåtas bedöma antalet nödvändiga inspektioner för att upprätthålla en effektiv, årlig tillsyn.

I sammanhanget vill Vårdföretagarna påpeka att tillsynsärenden i dagsläget (oaktat en eller två inspektioner) ofta pågår längre än sex månader. Det förekommer regelbundet tillsynsärenden med handläggningstider på mer än två år. En fast reglering av minst två inspektioner per år riskerar att förvärra situationen med långa handläggningstider och begränsa möjligheten att upprätthålla en riskbaserad tillsyn. Det finns därför starka skäl att reglera tidslängden för öppna ärenden, snarare än antalet inspektioner, för att tillsynen skall fylla sin funktion.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Vårdföretagarna tillstyrker utredningens övergripande förslag om övergångsbestämmelser. Det är av största vikt att reformen kan genomföras så snart som möjligt. Samtidigt kvarstår ett antal osäkerhetsfaktorer som riskerar försvåra omställningen. Utredningens förslag om övergångsbestämmelser redogör för den legala processen, men tar inte hänsyn till verksamheternas förutsättningar att ställa om.

Vårdföretagarna föreslår därför att även den enskilda verksamheten får en omställningstid efter nytt, beviljat tillstånd, samt att det inrättas ett strukturerat forum, under lämplig myndighet, för att säkerställa att befintliga samt nya upphandlingar och avtal följer omställningen.

Avslutande kommentarer

Vårdföretagarna betonar att en ny, tydlig lagstiftning, väl avvägda befogenheter och realistiska övergångsregler är avgörande för att barn och unga ska få en trygg och högkvalitativ vård.

Förslagen i utredningen innebär betydande förändringar och ambitionshöjningar, men utan en hållbar finansiering riskerar målen med HBU-reformen inte att uppnås. Därtill behöver vissa förslag ändras eller förtydligas för att bli mer ändamålsenliga. Vi uppmanar därför ansvariga myndigheter och beslutsfattare att säkerställa att implementeringen av den nya placeringsformen sker med realistiska villkor, tillräcklig tid för omställning och fokus på barns och ungas bästa.

Vårdföretagarna har härutöver inga ytterligare synpunkter.

Med vänlig hälsning,

Antje Dederling
Förbundsdirektör

Johan Lahne
Näringspolitisk expert

Kontaktperson:

Johan Lahne
08-762 69 24
johan.lahne@vardforetagarna.se